

Muhammed Zabihi*
S perzijskog prevela Mubina Moker

Jedinstvo pojma i objekta Biti i svojstava Uzvišenog Boga u mišljenju Ibn Sinaa**

UDK 1 Ibn Sina

Sažetak

Rad nastoji prezentirati stajalište Ibn Sinaa o odnosu svojstava i Biti Uzvišenog Boga. Pitanje svojstava ima iznimnu važnost, pa se može kazati da ova problematika predstavlja segment prvih i osnovnih teoloških rasprava islamskoga svijeta. Štaviše, može se smatrati poprištem sukobljavanja oponirajućih i afirmativnih mišljenja. Nedvojbeno je da su ekstremna stajališta u pogledu ovoga polučila štetne posljedice po znanstvene krugove. Na tragu toga Ibn Sinaova teorija (pojmovno i objektivno jedinstvo svojstava), koja bi se mogla nazvati specifičnom teorijom, ima iznimnu važnost. Ovo Ibn Sinaovo stajalište koje oponira poznatoj teoriji (objektivno jedinstvo i pojmovno razlikovanje svojstava sa Biti) nije privuklo neku veliku pažnju znanstvenih krugova. Stoga se u radu nastoji, uz primjenu jednog novog koncepta, predstaviti i Mulla Sadraovo stajalište o ovome pitanju.

Ključne riječi: Bit, svojstva, Nužna egzistencija, jedinstvo, objekt, život i volja.

* Docent na Univerzitetu Qom.

** Rad je preuzet iz naučnog časopisa: *Andiše-je dini Danešgah-e Širāz*, 1383, br. 13, str. 29-46. (Journal of Religious Thought of Shiraz University, ser. 13, Winter 2005, pp 29-46).

1. Uvod

O svojstvima Boga i njihovom odnosu sa Božijom Biti mišljenja su različita, a ponekad i sasvim oprečna. Jedna skupina teologa negirala je bilo kakva svojstva Božijoj Biti, bilo afirmativna ili odrična, vjerujući u zastupanja Biti ispred svojstava.¹ A među onima drugim koji su prihvatili da Uzvišena Bit posjeduje svojstva, neki su išli putem krajnosti, a neki putem pretjerivanja. Neki su u svojim utjelovljujućim predodžbama Boga zamišljali s ljudskim svojstvima.² Oni su se vezivali za vanjštinu, pozivajući se pritom na neke kur'anske ajete,³ tvrdeći da Bog ima materijalna svojstva, kakva su odlaženje, dolaženje, sjedenje, ustajanje i slično tome. Drugi su pak tvrdili da sva svojstva koja se pripisuju Nužnome imaju odrično značenje i da zbog te odričnosti oponiraju Nužnome; pripisivanje Bogu moći i znanja ima značenje odricanja nemoći i neznanja. Posvema je jasno da su ova različita mišljenja nastala usljed poteškoće u tome na koji način svojstvima opisati Božiju Bit. Velik broj šiitskih teozofa i teologa prezentirao je poznato stajalište koje se zasniva na tome da svojstva i Bit imaju objektivno jedinstvo, a pojmovno razlikovanje. Govor o objektivizaciji svojstava sa Biti i pojmovnom razlikovanju svojstava međusobno, premda je prihvaćen u teološko-filozofskim znanstvenim krugovima i u velikoj mjeri pročišćen od mnogih ranijih nedostataka i nedoumica, pogledom na ranije rasprave možda bi se moglo dokučiti šta je zapravo bila glavna Ibn Sinaova preokupacija glede koncepta stajališta o pojmovnom i objektivnom jedinstvu svojstava i Biti; koncepta koji nije postojao prije njega, a koji su mislioci nakon njega, poput Mulla Sadraa, oštro kritizirali. Ovaj rad će nastojati objasniti Ibn Sinaovo stajalište, ali i razmotriti Mulla Sadraova oponiranje.

2. Božija svojstva

U svojim djelima, kakva su *Eshārāt wa Tanbihāt*, *Shifā*, *Ta'liqāt*, *Nejāt*, *Mabda' va ma'ād*, Ibn Sina razmatra opće odredbe svojstava poput definicije svojstava, klasifikacije svojstava, broja svojstava, povećanja ili objektivizacije svojstava prema Biti, promjene svojstava; dakle sva ona pitanja koja se smatraju osnovnim i ključnim. Ovdje će

se akcentirati na tri djela: *Ta'liqāt*, *Eshārāt wa Tanbihāt* i *Mabda' va ma'ād*, jer, primjera radi, u djelu *Shifā* Ibn Sina govori o pojmovnom jedinstvu samo nekih svojstava sa Biti, dok u *Mabda' va ma'ād explicite* ukazuje na pojmovno jedinstvo svih svojstava sa Biti.

3. Podjela svojstava

U djelu *Ta'liqāt* Ibn Sina na početku uopćeno objašnjava afirmativna svojstva, a na kraju ukazuje na to kojim svojstvima se opisuje Uzvišeni Bog. Svojstva stvari sadržana su u četiri kategorije. Prva kategorija su bitska svojstva, poput svojstva *životinje* i *tijela* za čovjeka. Čovjek se može opisati time da je *životinja* ili da je *tijelo*. To je bitsko svojstvo čovjeka i uvjet njegove suštine. Svojstvo bivanja životinjom, kad se radi o čovjeku, nema potrebe za uzrokom jer ono obuhvaća sva bitisanja. Druga kategorija su akcidentalna svojstva, kakvo je, naprimjer, opisivanje neke stvari kao bijele. Bjelina je akcidentalno svojstvo, pri čemu se stvar zbog postojanja svojstva bjeline opisuje po tom svojstvu. I ovo nije bitsko svojstvo stvari. Treća kategorija su svojstva koja sadrže pridodano. Primjer ovoga je opisivanje čovjeka time da je učenjak. Znanje je stanje koje se pojavljuje u čovjekovoj duši i za opisivanje ovim svojstvom nužno je pridodavanje nečega izvan biti; to jest čovjek kome je svojstveno znanje, njemu je pridodana izvanjska stvar (saznano). Sukladno tome, znanje je kategorija izvana poput bjeline u tijelu, s tom razlikom da ono što se opisuje bjelinom, to jest tijelo – opisujući se kao bijelo – nema potrebe za pridodavanjem izvanjske stvari. Ali ono što se opisuje znanjem, to jest čovjek sa svojstvom znanja posjeduje pridodano kroz vanjsku stvar (saznano). Četvrta kategorija su svojstva kao *bivanje ocem*, ili *bivanje desnom*

¹ Shahrestāni, *Al-malal va an-Nabl*, Qom, 1364. H, Manshūrāt ash-sharīf ar-Rezā, sv. 1, str. 84. i 51; Taftāzāni, *Sharh-e Maqāsed*, Qom, Manshūrāt ash-sharīf ar-Rezā, 1409. H, sv. 4, str. 86.

² Qāzi Izuddin, *Sharh al-mevāqef*, Sharh-e Seyyed Sharīf Ali ibn Mohammad Al-Jorjāni, Mesr, Matba'ah as-sa'āde, 1325. H, sv. 8, str. 25.

³ Primjer je kur'anski ajet: *Svemilosni vlada sa visokog Prijestolja (Ta-Ha: 5)*. Pristalice doslovnog tumačenja ovaj su ajet razumijevale kao pozicioniranje ili sjedenje Uzvišenoga Boga na Prijestolju (7: 216, 218; 11/1: 96).

stranom. To su čista pridodana svojstva, jer bivanje ocem nije stanje koje se sprva pojavljuje u čovjeku, a potom postaje njegov akcidentalni dodatak, kakav je slučaj u svojstvu znanja, već je bivanje ocem sušto pridodavanje, a ne nešto čime bi pridodano postalo njegov akcident. Isti je slučaj i kad se radi o *bivanju desnom stranom*. Ova dva svojstva su sušto pridodavanje.

Na kraju dijela o četiri kategorije afirmativnih svojstava Ibn Sina kaže: "Postoje i druga svojstva osim ove četiri kategorije, ali to u suštini nisu svojstva, kao što je pripisivanje svojstva neživog kamenu jer bivanje neživim, za kamen nije drugo do odricanje egzistiranja života u kamenu." Nakon što je objasnio četiri kategorije svojstava, Ibn Sina kaže: "Uzvišeni Bog ne posjeduje bitska svojstva u značenju da svojstvo bude u Nužnoj Biti i dio Njene Biti. Naravno, posjeduje bitsko svojstvo u značenju nužno bitkog. Isto tako ne posjeduje akcidentalna svojstva kao što je bjelina, ali može se opisivati po pridodanim svojstvima jer svi egzistenti su od Nje i Ona je sa svim egzistentima ili prethodi svima njima, ali iz dva različita aspekta. Jer *zajedništvo* (ar. معیت) Nužnoga sa stvorenim jeste upravo prisajedinjenje Uzvišenog Boga stvorenome, a Njegovo prethođenje stvorenome jest upravo Njegova uzročnost u odnosu na njih. I *zajedništvo* i *prethoditost*, sve je to pridodano. Isto tako, Uzvišeni Bog posjeduje vječna svojstva. Naravno, vječna svojstva nisu svojstva kakvo je svojstvo jednoće, jer značenje jednoće je to da Bog nema sudruga, i nije djeljiv; i kad se kaže da je Bog vječan, onda to znači da je bespočetan u značenju da Mu odričemo postanak, odnosno egzistencijalno pojavljivanje u vremenu i da s aspekta pridodanih i odričnih svojstava nikakav vid mnoštvenosti ne zadire u Bit Nužnoga jer je pridodavanje umsko značenje. Također, afirmacija nije potvrđivanje nečega za Nužno, već se negira nešto izvan Njegove Biti."⁴

⁴ Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh, *Ta'liqāt*, Qom, Markaz-e enteshārāt-e daftar-e tabligāt-e eslāmī houze-ye elmiye, 1379, sv. 5, str. 226.

⁵ Kad se u filozofskim tekstovima spominje Šejh bez odrednice, misli se na Ibn Sinaa (op. ur.)

⁶ Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh, *Eshārāt wa Tanbihāt*, bā sharh-e Khāje Nasroddin Tūsi, Tehrān, Daftar-e nashr-e ketāb, chāp-e dovvom, 1403. H, str. 311.

Sažetak Ibn Sinaova tumačenja u djelu *Ta'liqāt* je u sljedećem: stvari imaju četiri afirmativna svojstva, a jedan segment jeste peto svojstvo, koje zapravo i nije svojstvo nego je ne-svojstvo, odnosno odrično svojstvo. U ovoj podjeli na pet svojstava prva kategorija su upravo bitska svojstva u značenju da predstavljaju dio biti (ne bitska u značenju nužno bitkog); druga kategorija su akcidentalna svojstva koja nisu svojstvena Bogu; a dvije posljednje kategorije su pridodana svojstva i svojstvo koje je u biti ne-svojstvo i kojim se potvrđuje Nužno. Dakle, Šejh⁵ smatra da Uzvišeni Bog ima tri vida svojstava, bitsko svojstvo (bitsko u značenju nužno bitkog) i dva akcidentalna izvanjska svojstva koja imaju značenje pridodanosti i značenje vječnosti.

U djelima *Eshārāt wa Tanbihāt*⁶ Ibn Sina kad govori o Božijem znanju i odlikama znanja Uzvišenog Boga, u poglavljima 19, 20 i 21 ovih djela, detaljno analizira i svojstva. Poglavlja 19 i 20 se mogu smatrati uvodom u poglavlje 21, jer u poglavlju 19 uopćeno govori o kategorijama svojstava, a u poglavlju 20 – uz objašnjenja četiri kategorije svojstava – govori i o odlikama svake od kategorija. I konačno, u poglavlju 21 stavovi izneseni u prethodnim poglavljima poslužili su mu za objektivizaciju o Uzvišenom Bogu. U nastavku ćemo se ukratko osvrnuti na tri spomenuta poglavlja.

Svojstva stvari se mijenjaju na različite načine. Općenito se mogu podijeliti na četiri kategorije: 1. svojstva koja nisu pozicionirana u bit stvari i koja su izvan te biti; 2. svojstva koja su pozicionirana u bit bez pridodavanja izvanjskome; 3. svojstva koja su pozicionirana u bit uz pridodavanje izvanjskome na način da se promjenom onoga čemu/kome se (nešto) pridodaje mijenja samo pridodavanje; 4. svojstva pozicionirana u bit uz pridodavanje vanjskome na način da mijenjanjem onoga čemu/kome se pridodaje dolazi do promjene i pridodavanja i svojstva.

Prva kategorija – svojstva koja nisu pozicionirana u bit, kakvo je pripisivanje čovjeku svojstva bivanja na desnoj ili na lijevoj strani. Bivanje čovjeka na desnoj ili na lijevoj strani su čisto pridodana svojstva koja nemaju nikakvo pozicioniranje u čovjekovoj biti.

Druga kategorija – svojstva koja su pozicionirana u bit i nisu pridodana vanjskome, kakvo je postajanje crnim nečega što je bilo bijelo. Ovdje se radi o promjeni da je jedno svojstvo zamijenilo drugo svojstvo bez toga da se pridoda nečemu. Ovu vrstu svojstava Šejh naziva čisto zbiljskim.

Treća kategorija – svojstva koja su smještena u bit i imaju pridodavanje vanjskome, i sa promjenom onoga čemu/kome se pridodaje mijenja se samo pridodavanje, poput svojstva snage, onda kad čovjek ima snagu pokretanja određene stvari; prvo, snaga je svojstvo pozicionirano u njegovoj biti; drugo, to je svojstvo pridodane biti jer se snaga veže za vanjsku stvar. U ovom slučaju, ako određena stvar (vanjska primateljka) iščezne, svojstvo snage se ne mijenja, promijenio se objekt pridodavanja, ali ne svojstvo snage. Drugim riječima, čovjek koji ima snagu da pokrene primateljku određenih kapaciteta i proporcija, ako iščezne jedan od vidova ispoljavanja ove primateljke, bit snage ne iščezava, jer svojstvo snage u početku se veže za cjelinu, a potom za parcijalno, a ono što se mijenja vezano je za akcident (parcijalno), a ne za bit (cjelinu).

Četvrta kategorija – svojstva pozicionirana u bit uz pridodavanje vanjskome na način da mijenjanjem onoga čemu/kome se pridodaje dolazi do promjene i pridodavanja i svojstva; poput svojstva znanja kad se promjenom vanjskog objekta saznavanja mijenjaju i pridodavanje i svojstvo.⁷

Nakon ove uopćene klasifikacije svojstava koja su ili čista zbilja, ili čista pridodanost ili zbilja pridodane biti, Ibn Sina pojašnjava da svaki egzistent koji nije podložan promjeni opisuje se zbiljskim svojstvima pridodane biti, pri čemu promjena u objektu pridodavanja ne dovodi do promjene biti i svojstava njega samoga, i Nužna Bit koja je posvema čista od bilo kojeg vida promjene posjeduje svojstva čiste zbilje i zbiljska svojstva pridodane biti.

4. Svojstva Nužnog bića

U djelu *Mabda' wa ma'ad*, u poglavljima 6, 8, 9, 11, 14 i 23 Ibn Sina govori o jednom broju afirmativnih i odričnih svojstava. On je prihvatao da Bog posjeduje svojstva i vjerovao je da su svojstva istovjetna Biti i da je svako svojstvo istovjetno drugom svojstvu. On je otišao i korak dalje govoreći da pored jedinstva objekta nema razlike u pogledu pojma među svojstvima. Prije nego analiziramo stajalište Šejha o svojstvima, osvrnut ćemo se na neka svojstva o kojima govori djelo *Mabda' wa ma'ad*.

Uzvišeni Bog posjednik je svih savršenstava i On nema nikakav vid stanja iščekivanja, stoga što stanje iščekivanja nužno iziskuje aspekt kontingentnosti, a kontingentna stvar zahtijeva uzrok da bi joj se pripisalo svojstvo egzistencije ili nepostojanja. I kad bi Nužno imalo relaciju sa svojstvom stanja iščekivanja, u tom slučaju bi Nužno bilo vezano za dva uzroka, jer u vrijeme kad nema svojstva, bit prati odsustvo uzroka ovoga svojstva; a u vrijeme kad bi posjedovao svojstvo, bit prati uzrok tog svojstva, i otuda što u Nužnoj Biti ne postoji *prije* i *poslije* (vrijeme), u konačnici oba uzroka (odsustvo uzroka i egzistiranje uzroka) bi pratila Bit. I Nužna Egzistencija sa aspekta Biti ne bi bila apsolutna i nužna. U nastavku Ibn Sina kaže: "Dakle, posvema je jasno da Uzvišeni Bog nije lišen nečega da bi egzistiranje te stvari nakon egzistiranja Nužnoga postalo egzistirajuće za Nužno. Zapravo, sve što je moguće Njemu potvrditi za Njega je to i nužno. Bit Uzvišenog Boga nema stanje iščekivanja u odnosu na volju, prirodu, znanje i bilo koje drugo od svojstava."⁸

Uzvišeni Bog je Čisto Dobro. Dobro ima dva značenja i Uzvišeni Bog u oba značenja je Dobro. Prvo značenje dobra je egzistencija naspram zla koje je nepostojanje. Uzvišeni Bog je

⁷ Između svojstva snage i znanja postoji razlika, jer se snaga veže za kategoriju cjeline i, upravo posredstvom cjelovite snage, snaga se povezuje s parcijalnim, te iščezavanjem jednog od njezinih određenih objekata ne nestaje bit snage i njezino pridodavanje. Ali kad se radi o znanju, promjenom koja se javlja nestaje njegova osobena znanstvena forma i cjelovita forma znanja se ne zadovoljava njezinom parcijalnom formom, jer promjenom vanjskog objekta spoznavanja mijenjaju se i pridodavanje i svojstvo. Drugim riječima, kad se radi o svojstvu moći, imamo dva vidavezivanja: vezivanje za cjelinu i vezivanje za

parcijalno. Vezivanje za cjelinu je po biti, a vezivanje za parcijalno biva posredstvom vezivanja za cjelinu i ono je akcidentalno. Snaga ne opstoji vezivanjem za parcijalnosti te njihova promjena neće izazvati nikakvu promjenu snage, dok se znanje vezuje i za parcijalno i za cjelinu, i ovo vezivanje, bilo da je u cjelovitom obliku, bilo da je u parcijalnom, ono je po biti, te promjenom bilo kojeg od dva vida dolazi do promjene u znanju.

⁸ Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh, *Mabda' wa ma'ad*, Tehrān, Mo'assese-ye motāle'āt-e eslāmī Dānesgāh-e McGill, 1363, str. 6.

Čisto Dobro, to jest čista egzistencija. Drugo značenje dobra je biti koristan, Nužno biće je Darovatelj dobra i savršenstava, te je sukladno tome Čisto Dobro.

Uzvišeni Bog je čista Istina jer je Nezalazeća egzistencija lišena materije i vremena. Također, vrsta Nužne egzistencije ne može se prediciirati mnoštvenošću, nego je u svim Svojim aspektima *prosta* (بسيط). Njezina vrsta je jedinstvena i ograničena na jedan primjer i ne sadržava ništa što je izvan te jedinstvenosti. Njezina egzistencija je svojstvenost Nje same i nema ravnoga u egzistenciji. Nema sudionika u nužnosti egzistencije. Ako Nužno ne bi bilo jedno u nužnosti egzistencije i ako bi imalo više jedinki – naprimjer najmanje dvije takve jedinke – ili je nužnost egzistencije po njihovim bitima ili je neodvojiva posljedica njih, u oba slučaja ima nedostataka. Ako bi nužna posljedica bila neodvojiva (لازم) od Nužne Biti, onda je treba stalno pratiti, jer neodvojivost je neodvojivo terminološki ili neterminološki. Terminološki je onda kad je nužno (ملزوم) uzrok, a nužan (لازم) posljedica i između ovoga dvoga postoji uzročna veza; a neterminološki je kao u slučaju kontingentnog koji je nužnost esencije. Nužno u prvome značenju nema značenja u odnosu na Boga, jer u Nužnoj Biti nema uzročnosti i prouzrokovanoosti. A nužno u drugome značenju nužnosti je ishodište apstrakcije nužnog, a to također nema značenja kad se radi o Bogu.

Drugim riječima kazano, ako bismo imali dvije Nužne egzistencije, tad ili oboje imaju jednu esenciju ili svaka od njih ima zasebnu esenciju. To da obje imaju jednu esenciju postaje nevaljano i prije ove hipoteze, jer je kazano da je Njezina vrsta jedinstvena. Isto tako, ako bi bilo koja od dvije Nužne egzistencije imala zasebnu esenciju, u tom bi slučaju imale ili aspekt zajedništva ili ga ne bi imale. Ako nemaju aspekt zajedništva, neminovno je da jedna od njih dvije nije u subjektu (لا في الموضوع), a Nužna egzistencija je upravo to, a drugo što ne posjeduje ovu determinaciju ne može biti Nužno. A u slučaju ako postoji aspekt zajedništva, onda mora postojati i aspekt posebnosti, a postojanje aspekta zajedništva i posebnosti nužno iziskuje stvar koja predstavlja sintezu. Ako bi se kazalo

imaju aspekt zajedništva, a da je aspekt posebnosti takav da u jednoj od dvije nužnosti postoji nešto čega nema u drugoj, odgovor je taj da je i ova hipoteza nevaljana jer ono Nužno koje posjeduje posebnost u formi imanja bi predstavljalo sintezu i ne bi moglo biti Nužno, a ona druga jedinstvenost također ne bi mogla biti Nužna egzistencija stoga što imanje čistog zajedništva ne samo da ne može biti povod za nužnu egzistenciju nego nije dostatno ni za formiranje biti i potrebna mu je dopuna. A dopuna ima četiri hipoteze:

1. dopune su uvjet nužnosti egzistencije;
2. dopune nemaju upliva u nužnosti egzistencije;
3. jedna od dvije dopune ima upliva u nužnosti egzistencije na neutvrđen način;
4. jedna od dopuna na utvrđen način djeluje na nužnost egzistencije;

Pošto je ova posljednja hipoteza posvema jasna (jer u slučaju kad dopuna ima upliva na utvrđen način, upravo pojedinačnost je Nužna egzistencija), Ibn Sina je nije posebno ni analizirao.

Kad se radi o prvoj hipotezi gdje obje dopune utječu na nužnost, Nužna egzistencija je samo jedna. Primjerice, ako imamo dvije nužnosti koje se zovu A i B, Nužna egzistencija A uz imanje sudjelovanja, ima i obje dopune (A i B), a Nužna egzistencija B, također ima obje dopune (A i B), to jest kod postojanja aspekta zajedništva i dopune su istovjetne jedna drugoj, a ovo je oprečno vašoj pretpostavci kad ste kazali da je svaka jedinka neovisna.

Druga hipoteza da nijedna od dopuna nema upliva u nužnost egzistencije i nužnost egzistencije se pojavljuje bez njih, i dopune su izvan biti i akcidentalne su. U tom slučaju nužno se nadaje da Nužna egzistencija Koja je hipotetički zasebna bude mjesto akcidentata, a to je oprečno pretpostavljenom.

Treća hipoteza da je jedna od dvije dopune, ali na utvrđen način, uvjet nužnosti egzistencije. U tom slučaju za svaku od dopuna Nužnoga A i B je istinita, ali jedan od dvoje na neodređen način. Kao rezultat ovoga, uvjet bivanja učinkovitim “jedno do dvoje na neodređen način” nema nijedno Nužno biće, jer ono što ima Nužno A je

“na određen način”, i ono što ima Nužno B je “na određen način”, a uvjet nužnosti egzistencije je bio “jedno od dvoje na neodređen” a koji nema nijedno od dvije Nužnosti. Kad nema uvjeta, nema ni uvjetovanog (nužnost egzistencije). Kao rezultat, vi nastojite u najmanju ruku potvrditi dvije zasebne Nužne egzistencije, dok vaše riječi negiraju obje Nužnosti.⁹ Jedno od Božijih svojstava je obveseljenost Biti samom Biti. Uzvišeni Bog je obveseljen Svojom Biti i ispoljava snažnu ljubav prema Svojoj Biti. Njegova je Bit i Ona Koja voli i Ona Koju se voli. Pod užitkom percepcije dobra misli se na odgovarajuće dobro, a Uzvišeni Bog je Čisto Dobro i izvoriste umjerenosti svih temperamenata i ishodište svakoga dobra. Percipira Svoju Bit i obveseljen je Njome. A među svim nasladama nema uzvišenije i ljepše od umske naslade (Ibidem: 17).

Znanje Uzvišenog Boga je djelatno znanje, a ne znanje koje dolazi iz reakcije, jer kad bi bilo ovo potonje, postojala bi dva stanja: ili bi oblik koji poprima od stvari postao dio Njegove Biti ili akcident Biti. Prvo stanje iziskuje opstojanje Biti po nečemu drugome, a to je nemoguće. I drugo stanje je nevaljano, jer Uzvišeni Bog ne može biti izložen akcidentima zato što je u svim aspektima nužan i nema nikakvo stanje iščekivanja. Kvalitet znanja Uzvišenog o stvarima je takav da je On ishodište svake stvari i umovanjem Njegove Biti Koja je ishodište stvari, te stvari su Mu jasne i razotkrivene. Naravno postoje dva vida stvari: prvi vid su, primjera radi, potpuni umovi u kojima općenito nema nikakvog oblika promjene; drugi vid su materijalne stvari koje prati promjena. Božije znanje o egzistentima koje prati promjena jest znanje o njihovim vrstama, ne o partikularnim i ličnim oblicima. Drugim riječima, Uzvišeni Bog promjenjivo ne motri kao promjenjivo stoga što ako ovi egzistenti budu lišeni ličnih i parcijalnih kategorijama, oni više neće biti partikularni, a ako uz njih budu određene, kakve su vrijeme, mjesto i sl., znanje o njima iziskuje osjetilna oruđa, a Bog ne posjeduje osjetilna oruđa, pa dakle ne može biti Onaj koji poznaje partikularne stvari, nego percipira njihove univerzalne vrste. Sukladno tome, znanje Boga o partikularnostima je posredstvom percipiranja njihovih vrsta. U skladu tim, znanje je

ili djelatno ili rezultat reakcije. Znanje iz reakcije je racionalna forma koja se javlja izvana putem motrenja i promatranja, a djelatno znanje je ono kad je racionalna forma ta koja stvara izvanjsku stvar. Znanje Uzvišenog Boga je djelatno. Uzvišeni Bog umuje o stvarima i stvari Mu se pokazuju, i samo umovanje o stvarima jeste upravo njihovo izvanjsko ostvarenje. Bog je znanstvena forma svijeta i Čisti Um, i On u prvome naumu ne umuje uzvišene egzistente koji iziskuju mnoštvenost u Biti; ono o čemu On umuje u prvom naumu je sama Njegova Bit, a ostali egzistenti čije ishodište je Njegova Bit su Njegov naum posljedično. Uzvišeni Bog ne umuje o zlu koje je nepostojeće, i također kategorije koje su prolazne, propadajuće i partikularne nisu predmet Njegova motrenja u partikularnom i pojedinačnom vidu, jer između subjekta i objekta mora postojati srodnost, a Uzvišeni Bog je čist od nepostojanja i prolaznih stvari.¹⁰

Uzvišeni Bog je Živi. Svaki egzistent koji posjeduje svojstva percipiranja i izvršenja djela je živ. Život u čovjeku počiva na dvije moći, to su percepcija i izvršenje djela. Izvršenje djela počiva na onome što mu prethodi i ima svoje etape. Ali, kad se radi o Bogu, to da je On Živi ne temelji se ni na čemu, nego je Njegov Život istovjetan Njegovome Znanju, a Njegovo Znanje je istovjetno Njegovoj Moći, i svako od njih je istovjetno onome drugome.¹¹ I kao što je kazano, samo umovanje racionalnih formi istovjetno je stvaranju tih formi.

Jedno od svojstava Boga Uzvišenog je moć. Moć u čovjeku je takva da dolazi nakon umovanja racionalne forme i nakon pokretanja ostalih moći i slijeđenja etape namjere za izvršenje djela ili za njegovo neizvršenje. Ali kad se radi o Bogu, moć kao i ostala svojstva istovjetna je Njegovoj Biti i upravo racionalna forma, koja jest Njegovo Znanje, također je i Njegova Moć. Bit Boga Uzvišenog umuje o svim stvarima i upravo to umovanje je ishodište svih stvari. I Njegova Bit je ishodište stvari, i moć nije svojstvo

⁹ Ibn Sina, Hossein ibn Abdollah, *Mabda' wa ma'ad*, Tehran, Mo'assese-ye motale'at-e eslami Danesgah-e McGill, 1363, str. 4.

¹⁰ Ibidem, str. 15.

¹¹ Ibidem, str. 20.

Biti ili segmenta Biti, nego je značenje Znanja Boga upravo značenje Njegove Moći.

I čovjek također umuje racionalne oblike i samo umovanje oblika nije dovoljno za njihovo izvanjsko očitovanje, nego iziskuje novu volju čije je ishodište moć žudnje. Racionalne forme koje čovjek umuje nisu moć i volja, dok kad se radi o Nužnoj Uzvišenosti, upravo su racionalne forme volja i moć. I sva ta svojstva su istovjetna Biti. A ako nisu istovjetna Biti, svako od svojstava pridodanih Biti su ili nužna, iz čega nužno proizlazi brojno Nužnih bića; ili su kontingentna, što nužno iziskuje da Uzvišeni Bog obuhvaća i kontingentne aspekte; a obje hipoteze su nemoguće. Na početku 23. poglavlja, dio prvi, Ibn Sina se vraća na prvi naum koji predstavlja potvrdu ishodišta i Njegovih svojstava, te se ponovo bavi jednim brojem svojstava.

Prvo, govori o tri vida jedinstva, kad se radi o Nužnome.

1. Njegova Bit ne sadrži nikakav vid razdijeljenosti, kvantitativne, umne ili granične. On je prost (بسيط) i čist je od svakog vida parcijalnosti, bilo umske ili kvantitativne.
2. Nužno biće nije kontingentno i na Njega se ne mogu primijeniti nikakvi propisi i zakonitosti kontingentnosti, i Njegovo jedinstvo je svojstveno Njemu samome, i Njegova esencija je istovjetna Njegovoj Biti.
3. Njegova je Bit potpuna i čista od svakog vida manjkavosti koji ne predstavlja Jedno i koji bi vodio u mnoštvenost. Stoga je Nužno Jedno i nema sudionika; čista Istina i čisti Um i nema nikakve esencije osim vlastite egzistencije. Bog Uzvišeni je forma znanja (صورت علميه) poretkta stvaranja. I Njegova forma znanja je ishodište svijeta u cjelini. Bog Uzvišeni je čisto Dobro jer je čista Egzistencija. I na tragu toga Ibn Sina ukazuje da je Bog *Darežljiv* (*Džarwād*) jer je jedno od značenja dobra odašiljanje dobrobiti drugome, a On daruje sve egzistencije; Njegovo darivanje egzistencije nije radi ostvarenja neke koristi pa čak On ne očekuje ni pohvalu radi toga. On je u Svojoj potpunosti toliko moćan da je ishodište pojave egzistencija.¹² Njegovo darivanje

egzistencije je sa znanjem i zadovoljstvom. Ovo je odgovor na pretpostavljen prigovor da ako Njegovo opstojanje nije zbog odašiljanja dobrobiti drugome i vraćanja dobrobiti Njemu Samome, pojavljivanje egzistenata bi bilo bez odabira. Ibn Sina ističe da je darivanje i stvaranje egzistenata sa znanjem i zadovoljstvom.

Kao što je kazano, Ibn Sina je u svojim djelima na mnogo mjesta govorio o Božijim svojstvima, napose o znanju i moći. I premda je prihvatao brojnost i raznovrsnost svojstava, on vjeruje u jedinstvo objekta i pojma. Ibn Sina smatra da su sva Božija svojstva međusobno istovjetna i da su sva istovjetna Biti, te da su svojstva Boga, bilo da se radi o čisto zbiljskim afirmativnim svojstvima, kakvo je svojstvo Živi, ili zbiljskim svojstvima pridodanim Biti, kakvo je svojstvo Onaj koji zna i Onaj koji je moćan, sva su istovjetna Biti, a čista pridodana svojstva, sva se vraćaju na svojstvo opstojnosti (قيوميّت), a ishodište svojstva opstojnosti je moć, i to je svojstvo savršenosti. I također odrična svojstva, sva se vraćaju na odricanje Jednoga, a to je odricanje nedostatka ili odricanje kontingentnog, a ishodište odricanja kontingentnog jeste upravo nužnost koja je istovjetna Biti. Dakle, sva svojstva su međusobno istovjetna i sva su istovjetna Biti, a Bit Nužnoga bića je takva da u njoj ne postoji nikakvo stanje iščekivanja i On svako savršenstvo kojim se može opisati Bit posjeduje u vidu nužnosti, i sva su ta savršenstva istovjetne Biti. Kad govori o čistim zbiljskim svojstvima (Živi) on vjeruje u identičnost i kaže: Njegov Život je istovjetan Njegovome znanju, a Njegovo znanje je istovjetno Njegovoj moći i svako od njih je međusobno istovjetno.¹³ A kad govori o zbiljskim pridodanim svojstvima (volja i moć), i tada smatra da su ona istovjetna Biti i kaže: "Racionalna forma jeste upravo volja i moć i sva svojstva su istovjetna Biti."¹⁴ Prije svega nadaje se da se pod istovjetnošću podrazumijeva jedinstvo, u onoj poznatoj formi,

¹² Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh, *Mabda' wa ma'ād*, Tehrān, Mo'assese-ye motale'āt-e eslāmī Dānesgāh-e McGill, 1363, str. 32.

¹³ Ibidem, str. 20.

¹⁴ Ibidem.

objektivne identičnosti, ali njegova objašnjenja na mnogim mjestima ne ostavljaju mjesta nikakvoj dvojbi da se pod jedinstvom podrazumijeva jedinstvo objekta i pojma. Sukladno tome, Ibn Sina smatra da nužna svojstva nisu ograničena na neka određena svojstva, nego se Bit može opisati svakim savršenstvom koji joj dolikuje. Dakle, jedinstvo pojma i objekta postoji u svim Božijim svojstvima. A kad se radi o prigovorima da govor o jedinstvu pojma i objekta u konačnici vodi ka agnosticizmu svojstava, ili da je jedno svojstvo dovoljno za sva ostala, Ibn Sina istovremeno dok grani stav o mnoštvenosti svojstava, jedinstvo pojma i objekta svojstava pojašnjava s Biti.

5. Jedinstvo pojma i objekta svojstava

Ibn Sina smatra da se svojstva kad je riječ o Nužnoj Biti pojmovno međusobno ne razlikuju. Život, znanje, moć, volja... S aspekta pojmovnog, sva ova svojstva su jednaka. U djelu *Shifā* kaže: “Volja Nužnoga nema bitske ni pojmovne razlike s Njegovim Znanjem i oboje, i volja i znanje, istovjetni su Biti Uzvišenog Boga.”¹⁵

U djelu *Mabda' wa ma'ād* kaže: “Volja Nužnoga ne razlikuje se od Njegovoga Znanja s aspekta Biti i pojma i objasnili smo da je Njegovo znanje upravo Njegova volja.”¹⁶ Pojmovi kojima Ibn Sina objašnjava istovjetnost znanja i volje s aspekta Biti i pojma u djelima *Shifā* i *Mabda' wa ma'ād* ne ostavljaju mjesto za sumnju, ali s obzirom na različita tumačenja kad se radi o Božijoj volji, neki teozofi su je smatrali istovjetnom Biti, i volju su smatrali znanjem o ispravnijem, pa se možda zbog toga stekao dojam da se odsustvo pojmovne razlike odnosi samo na znanje i volju i da se to može opravdati činjenicom da se volja vraća na znanje. Ali naredni Šejhovi izrazi u djelu *Mabda' wa ma'ād* nedvosmisleno ukazuju da pojmovno jedinstvo nije samo specifično za znanje i volju, nego da ono postoji i u drugim svojstvima. Dakle, “pojmovi kakvi su život, znanje, moć, darežljivost i volja koji se pripisuju

Nužnome, u pojmovnom smislu su jedno i za Bit ne označavaju više svojstava i dijelova”.¹⁷

U djelu *Nejāt* u poglavlju s naslovom “Istraživanje o jedinstvu Prvoga”, Ibn Sina kaže: “Nema razlikovanja u pogledu pojma između Njegova znanja, moći, volje i života, zapravo svi oni su jedno.”¹⁸

U djelu *Ta'liqāt* kaže: “Nužno ne sadrži nikakav vid mnoštvenosti, ne u pogledu pojma i ne u pogledu personificiranja Njega, jer mnoštvenost u nekoj stvari je ili zbog mnoštvenosti u značenju ili u pojmu stvari. A kad se radi o Biti Nužnoga, sva su značenja jedno, a nema mnoštvenosti ni u personificiranju, jer je personificiranje Nužnoga istovjetno Njegovoj Biti”.¹⁹

Ono što je posvema jasno na osnovu do sada kazanoga jeste da Šejh, za razliku od teologa i teozofa prije njega, insistira na brisanju pojmovnog razlikovanja svojstava sa Biti Nužnoga. Ovo stajalište ne samo da nije bilo primljeno od filozofa i teologa nakon njega nego je naišlo i na neodobravanje, o čemu će biti govora nešto kasnije.

Osnovno pitanje jeste zašto se Šejh, s obzirom na važnost ovog pitanja koje je bilo poprište razilaženja između najranijih i kasnijih filozofa i teologa, zadovoljio samo objašnjenjima i nije podastrio argumente i analogiju, a što je zapravo naučna metoda koju je on primjenjivao? Je li smatrao da argumenti nisu nužni za ovu problematiku ili pak nije našao dostatne argumente koje bi ponudio?

Nedvojbeno je da će svi oni koji poznaju njegov naučni rad priznati da je on izvanredan učenjak koji argumentirano govori o filozofskim pitanjima.

U tom smislu treba kazati da je on davao uopćene naznake koje bi potom detaljno i argumentirano analizirao kad za to dođe vrijeme. *Prostost* Nužnoga, čistota od bilo kakvog vida sinteze, lišenost Biti od bilo kakvog vida konvencionalnog vrednovanja i da će apstrahiranje brojnih pojmova iz jednog objekta za posljedicu u svim aspektima imati proturječnost i nesklad, sve to zapravo predstavlja argument koji može

¹⁵ Ibn Sina, Hossein ibn Abdollāh, *Shifā*, Qom, Maktebe-ye Ajetollāh Mar'ashī Najafī, 1400. H, str. 367.

¹⁶ Ibn Sina, Hossein ibn Abdollāh, *Mabda' wa ma'ād*, Tehrān, Mo'assese-ye motale'at-e eslāmī Dānesgah-e McGill, 1363, str. 21.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibn Sina, Hossein ibn Abdollāh, *Nejāt*, Tehrān, Mortazavī, 1364, str. 229.

¹⁹ Ibn Sina, Hossein ibn Abdollāh, *Ta'liqāt*, Qom, Markaz-e enteshārāt-e daftar-e tabligāt-e eslāmī houze-ye elmiye, 1379, str. 69.

polučiti korist kad se radi o nepostojanju pojmovne razlike među svojstvima Boga Uzvišenog.

Pristalice teorije o jedinstvu objekta i pojmovne razlike, da bi opravdali svoje stajalište, rješavaju to brojnošću i mnoštvenošću pojmova s brojnošću statusa na način da ne narušavaju jedinstvo Biti. Ali tu se može nametnuti pitanje: kako se iz jedne Biti, koja je u svim aspektima prostora i koja ne sadržava nikakav vid mnoštvenosti, mogu apstrahirati brojni pojmovi.

Sabzavari, elaborirajući pitanje jednoće i mnoštvenosti egzistencije, odbacuje teoriju onih koji vjeruju u mnoštvenost egzistencije i to argumentira time da ako su egzistencijalne zbilje međusobno razdvojene i ako između njih nema nikakav vid zajedništva, značenje Jednoga neće biti valjano kad se radi o takvim kategorijama.²⁰

Apstrahiranje značenja Jednoga iz kategorija među kojima nema nikakav vid zajedništva nije moguće. Drugim riječima, valjanost značenja Jednog (egzistencija) nije moguće za kategorije među kojima ne postoji nikakav vid jedinstva i zajedništva. Ovaj argument mogao bi poslužiti i za oprečno pojašnjenje i moglo bi se kazati: onako kako je nemoguće apstrahiranje značenja Jednoga iz kategorija među kojima ne postoji nikakav vid zajedništva, tako nije moguće apstrahiranje brojnih značenja iz Biti u kojoj ne postoji nikakav vid mnoštvenosti i koja je u svim svojim aspektima prostosti.

6. Prigovori Mulla Sadraa Ibn Sinau

U djelu *Asfār* Mulla Sadra potvrđuje istovjetnost svojstava sa Biti i odbacuje stajalište eš'arija koji smatraju da su svojstva pridodana Biti, i pritom, da bi upotpunio svoja pojašnjenja, poziva se na prvi govor iz *Staze rječitosti*.²¹ Nakon objašnjenja valjanog značenja identičnosti Biti i svojstava, Mulla Sadra govor o pojmovnom jedinstvu svojstava s Biti smatra nevaljanim.²²

Mnogi racionalisti perfekcionista²³ smatrali su da je značenje identičnosti Biti i svojstava kad

se radi o Bogu Uzvišenome u tome da značenja i različiti pojmovi svojstava međusobno nemaju nikakva razlikovanja i međusobne odijeljenosti, ali je takvo mišljenje pogrešno. Potom nastavlja, ako izrazi *znanje, moć, volja, život* i ostala druga značenja budu sinonimni, to jest ono što se razumijeva pod jednim (znanje), bude istovjetno razumijevanju nečega drugog (moć), onda treba pripisivanje jednoga od svojstava Bogu da nas oslobodi potrebe za pripisivanjem Njemu ostalih svojstava. Drugim riječima, onako kako svojstva u pogledu Boga nemaju pojmovno razlikovanje, tako isto pripisivanje jednog svojstva treba da sadrži značenja svih svojstava. I pripisivanje ostalih svojstava je beskorisno. I to je tako očito. Dakle, valjano značenje identičnosti Biti i svojstava jeste da sva svojstva Božije potpunosti egzistiraju kroz jednu egzistenciju, koja je upravo egzistencija Biti. I u Njegovoj Biti nema egzistencijalnog razlučivanja bilo kojeg od Njegovih svojstava da bi svako svojstvo samo za sebe predstavljalo odvojenu stvar. I isto tako, nijedno od svojstava nije međusobno egzistencijalno razlučeno, nego sva svojstva, premda su s pojmovnog aspekta različita, imaju jedinstvo objekta i egzistencijalno jedinstvo.²⁴

7. Kritička analiza Mulla Sadraovog stajališta

Uz ono što je do sada kazano o negiranju pojmovne razlike svojstava, u 14. poglavlju djela *Mabda' wa ma'ād*²⁵ Ibn Sina kaže: "Svojstva Boga Uzvišenog ne samo da imaju jedinstvo objekta nego i pojmovno jedinstvo." On smatra da svi ovi brojni pojmovi potječu iz jedne zbilje i da se motre u odnosu na jednu zbilju te da je u Biti Gospodara znanje upravo moć, a moć upravo znanje. Ovi pojmovi, ako se motre u apsolutnom smislu i ne uzimajući u obzir objekt na koji se prenose, svaki ponaosob, imaju drugo značenje i odijeljeni su međusobno. Ali ukoliko se ovi pojmovi prenesu na Nužnu Bit, utoliko njihovo imenovanje, a to je upravo

²⁰ Mulla Hadi Sabzavāri, *Sharh-e manzūme*, chāp-e sangī, Maktaba al-Mostafavi, str. 25.

²¹ Mulla Sadra, *Al-ḥekma al-muta'aliyya fi al-asfār al-aqliyya*, Beyrūt, Dār-e ehyā al-toras al-arabī, 1981, sv. 6, str. 133-134.

²² Ibidem, str. 145.

²³ Pod izrazom perfekcionista Mulla Sadra podrazumijeva Ibn Sinaa.

²⁴ Ibidem, str. 145.

²⁵ Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh, *Mabda' wa ma'ād*, Tehrān, Mo'assese-ye motale'āt-e eslāmī Dānesgāh-e McGill, 1363, str. 19.

pojmovno razlikovanje među njima, iščezava i njihovo značenje postaje jedno. Dakle, ako se pojmovi motre u apsolutnom smislu, različiti su, ali ako se motre sa aspekta da svi potječu iz jedne Biti, među njima nema razlike i onaj pojam koji ukazuje na Njegovu moć, on ukazuje i na Njegovo znanje, i obratno; i uzimanje u obzir aspekta Biti ima utjecaj kod pripisivanja pojmova. Moglo bi se kazati da Ibn Sina pojam *uranja* u objekt i da je povezao obje kategorije. I otuda što, kad se radi o Uzvišenom Bogu, postoji jedinstvo objekta Biti i svojstava, to isto jedinstvo postoji i u pogledu pojma. Da pojasnimo, nema nikakve sumnje da je pojam znanja nešto drugo od pojma moći i da je svaki od ovih pojmova nešto drugo od pojma život... Ali, Ibn Sina govori o tome da ako su ovi pojmovi apsolutni i nevezani, onda se međusobno razlikuju, ali u odnosu na Nužnu Bit su jedno. Pojam znanja u odnosu na Nužnu Bit i pojam moći u odnosu na Nužnu Bit se ne razlikuju. Ovaj pojam, s obzirom na Bit na koju ukazuje, za nas je postao pojam, ne kao apsolutno i nevezano. Pojam u apsolutnom smislu i ne uzimajući u obzir njegove objekte je broj, ali onog momenta kad pojam motrimo vezivanjem za objekt, svi ti pojmovi potječu iz onog jednog objekta i imaju jedno značenje, a rezultat toga je da pojmovi koji se prenose na tu Bit nemaju međusobno odvojena i zasebna značenja.

Ibn Sinaove rečenice o međusobnom pojmovnom jedinstvu svojstava Nužnoga toliko su jasne da ne ostavljaju mjesta nikakvom drugom tumačenju.

و اما الحياة على الاطلاق و العلم على الاطلاق
و الارادة على الاطلاق فليست واحدة المفهوم و
لكن المطلقات متوهمه و الموجودات غير مطلقة،
بل لكل ما يجوز أن يكون له. و اتما كلامنا في
امره و العلم و القدرة التي يجوز أن يوصف بها
الواجب الوجود²⁶

Nakon što objašnjava da su pojmovi život, znanje, moć, darežljivost i volja jedno u odnosu na Nužnu Uzvišenost te da nisu svojstva Biti u

značenju da budu segmenti i dijelovi Biti, Ibn Sina nastavlja i kaže da, u slučaju da se svako od ovih svojstava motri kao apsolutno, bilo da se radi o Bogu ili o čovjeku, ovi se pojmovi razlikuju. I ako budu apsolutni, njima se imenuju kategorije svijesti i oni nemaju izvanjsku kategoriju. I opisivanje vezivanjem za imenovanje nije potvrdivo za drugo osim njega, već je opisivanje potvrdivo za drugo ako se radi o posebnome i ovi opisi, kad je to *posebnō* Bog, jesu jedno. Drugim riječima, opisi, u apsolutnom smislu, nemaju izvanjsku egzistenciju te kad pronađu izvanjsku egzistenciju – a to je opis posebne stvari – i kad se tim opisima opisuje Uzvišeni Bog, tad nad njima dominira status Biti, a opisi i apsolutni pojmovi koji su različiti postaju jedno.

Imajući u vidu ono što je kazano još jednom ćemo se osvrnuti na Mulla Sadraovu argumentaciju kad se radi o negiranju pojmovnog jedinstva svojstava Uzvišenog Boga i zapitati se da li ono što je on kazao predstavlja negiranje sadržaja Ibn Sinaovih riječi.

Mulla Sadra je kazao, ako prihvatimo pojmovno jedinstvo onda je nužno da ime jednog svojstva u sebi nosi značenjski sadržaj ostalih svojstava, i imenovanje jednog svojstva lišava nas potrebe za prenošenjem ostalih svojstava; prenošenje ostalih svojstava na Bit je beskorisno. Kazat ćemo: ako je Ibn Sina dao objašnjenje da nas imenovanje jednog svojstva lišava potrebe za ostalim pojmovima, onda ima mjesta prigovoru, ali se stječe dojam da je značenje Šejhovih riječi sljedeće: svaki pojam koji govori o Njemu ne razlikuje se od ostalih pojmova koji isto tako govore o Njemu. I zbiljski, brojni pojmovi kad se motre u odnosu na Bit na koju se prenose, oni gube svoje imenovanje i svi potječu iz jedne zbilje i među njima nema nikakve međusobne razlike.

8. Zaključak

Bit Uzvišenog Boga posjeduje svojstva i na osnovu poznatih stajališta između Biti i svojstava postoji jedinstvo objekta i pojmovno razlikovanje. Ali Ibn Sina vjeruje u pojmovno i objektivno jedinstvo između svojstava i Biti. Njegovo stajalište je izazvalo oponiranje, naročito kod Mulla Sadraa. Međutim, imajući u vidu *prostost* Biti (بساطت ذات)

²⁶ Ibidem, str. 21.

i činjenicu da apstrahiranje brojnih pojmova od Biti Koja je potpuno prosta, nužno iziskuje jedan vid neusklađenosti u samim ovim riječima, i uzimajući u obzir da je ovo pitanje bilo poprište sukobljavanja različitih stajališta i mišljenja, nužno je bilo ponovno ozbiljno propitivanje o stajalištu Ibn Sinaa kad se radi o svojstvima Uzvišenog Boga.

U brojnim predajama prethodnika i Imama, mir s njima, kaže se da se vjernici trebaju suzdržavati od pripisivanja svojstava Uzvišenom Bogu. Tome u prilog govore i riječi Imama Alija, mir s njim, koji kaže:

أَوَّلُ الدِّينِ مَعْرِفَتُهُ وَ كَمَالُ مَعْرِفَتِهِ التَّصَدِيقُ بِهِ، وَ
كَمَالُ التَّصَدِيقِ بِهِ تَوْحِيدُهُ، وَ كَمَالُ تَوْحِيدِهِ الإِخْلَاصُ
لَهُ، وَ كَمَالُ الإِخْلَاصِ نَفْيُ الصِّفَاتِ عَنْهُ...

“U vjeri je na prvom mjestu spoznaja Njega. Savršenstvo spoznaje Njega jest potvrditi ga. Savršenost potvrđivanja Njega jest tevhid (vjerovati u Jednoću Njegovu). Savršenost tevhida jest smatrati Ga čistim. A savršenost čistote Njegove jest odricati Mu svojstva...” (*Staza rječitosti*, Govor prvi). Možda je ovo najotvoreniji govor o negiranju svojstava Nužnoga zbog kojeg su pristalice svojstava uložile velike napore u njihovo

objašnjavanje i tumačenje i katkada se vezivale za komentare bez ikakva čvrstog uporišta, kao naprimjer obrazloženje da se pod negiranjem svojstava podrazumijeva njihovo pridodavanje Biti. Na istom fonu su i riječi Imama Reze, mir s njim, koji je o tevhidu kazao:

أول عبادة الله معرفته وأصل معرفة الله توحيده و
نظام توحيد الله نفي الصفات عنه...

“Prvo u ibadetu Boga je spoznaja Njega, a suština spoznaje Boga jeste Njegov tevhid, a temelj tevhida jeste negiranje svojstava Njemu.”²⁷

Imajući u vidu navedene riječi, stječe se dojam da je insistiranje Imama, mir s njima, na negiranju svojstava i na racionalnim dokazima koji počivaju na negiranju svakog vida mnoštvenosti u pogledu proste zbilje (بسيط الحقيقة), sve je to jasna potvrda za ovu tvrdnju da se treba suzdržavati od svega što bi izazvalo neodumicu u pogledu mnoštvenosti i mnogobrojnosti kad se radi o ravni Gospodara. Na istom fonu je i Ibn Sinaovo stajalište o negiranju pojmovne razlike među svojstvima kad se radi o Nužnome Bitku.

²⁷ Qāzi Sa‘id Qomi, *Sharh-e toubid-e soduq*, Tehrān, Enteshārāt-e vezārat-e farhang va ershād-e eslāmī, 1373, str. 57.

Izvori i literatura

- Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh (1400. H), *Shifā*, mohaqeq: Ebrahīm Mezkūr, Qom: Maktebe-ye Ajetollāh Mar’ashī Najafī.
- Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh (1403. H), *Eshārāt wa Tanbīhāt*, bā sharh-e Khāje Nasroddīn Tūsī, Tehrān, Daftar-e nashr-e ketāb, chāp-e dovvom.
- Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh (1363), *Mabda’ wa ma’ād*, be ehtemām-e Abdollāh Nourānī, Tehrān, Mo’assese-ye motālē’āt-e eslāmī Dānesgāh-e McGill.
- Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh (1364), *Nejāt*, Tehrān, Mortazavī.
- Ibn Sinā, Hossein ibn Abdollāh (1379), *Ta’liqāt*, Qom, Markaz-e enteshārāt-e daftar-e tabligāt-e eslāmī houze-ye elmiye.
- Elāyejī, Qāzī, Izuddīn Abd al-Rahmān (1325. H), *Sharh al-mevāqef*, Sharh-e Seyyed Sharīf Alī ibn Mohammad Al-Jorjānī, Mesr, Matba’ah as-sa’ade.
- Bagdādī, Abd al-Qāher (1417. H), *Al-farq beine al-farq*, Beyrūt, Dār al-ma’refe.
- Taftāzānī, Sa’d al-dīn (1409), *Sharh-e Maqāsed*, Qom, Manshūrāt ash-sharīf ar-Rezā.
- Rezā, Seyyed Sharāf (bī tā), *Nahj al-balāge*, be qalam-e Feiz al-eslām, Tehrān, Markaz-e nashr-e āsar-e Feiz al-eslām.
- Sabzavārī, Mulla Hādī (bī tā), *Sharh-e manzūme*, chāp-e sangī, Maktaba al-Mostafavī.
- Shahrestānī, Abū al-Fath Mohammad bin Abd al-Karīm (1364. H), *Al-malal va an-Nabl*, 1, Qom, Manshūrāt ash-sharīf ar-Rezā.
- Shīrāzī, Sadr al-dīn Mohammad (1981), *Al-hekma al-muta’aliyya fi al-asfār al-aqliyya*, Beyrūt, Dār-e ehya’ al-toras al-arabi.
- Qomī, Qāzi Sa‘id (1373), *Sharh-e toubid-e soduq*, tashīh dr. Najafqālī Habībī, 1, Tehrān, Enteshārāt-e vezārat-e farhang va ershād-e eslāmī.

Abstract

Conceptual and objective unity of the Essence and Attributes of the Divine Necessary Being from the perspective of Ibn Sina

Mohammad Zabīhī

The paper aims to present Ibn Sina's view of the relation between the attributes and the Essence of the Necessary Being. The issue of the attributes is of extraordinary importance, and it can be said that it is a part of the first and fundamental theological discussions in the Islamic world. Moreover, it can be considered an arena of conflict between the opposing and the affirmative views. There is no doubt that the extreme views on this issue had harmful consequences for scientific circles. In the wake of that, Ibn Sina's theory (conceptual and objective unity of the attributes), which could be called a specific theory, is of extraordinary importance. The Ibn Sina's view which opposes the known theory (objective unity and conceptual distinction between the attributes and the Essence) has not attracted much attention of scientific circles. Hence, by applying a new concept, the paper also aims to present Mulla Sadra's view on the issue.

Keywords: Essence, attributes, Necessary Being, unity, object, life and will.